

Warszawa, 02-09-2025 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

II.511.290.2025.MA

Pan

Waldemar Żurek

Minister Sprawiedliwości

Prokurator Generalny

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

w moim ciągłym zainteresowaniu pozostaje problematyka dotycząca praw osób nieporadnych, w szczególności ze względu na zdrowie i wiek, w zakresie prawa do sądu, co w ostatnim czasie wyłoniło się na tle kierowanych do mojego Biura skarg.

W szczególności podnoszone jest nieprzystosowanie procesu karnego do wymogów współczesności, w zakresie w jakim nie dopuszcza się wnoszenia środka odwoławczego przy użyciu środków elektronicznych oraz na odległość przy wykorzystaniu podpisu elektronicznego. Popularyzacja elektronicznej formy komunikacji w procesie karnym odbywa się obecnie, z nielicznymi odstępstwami wprowadzonymi w ostatnich latach, w kontakcie organu procesowego z uczestnikami postępowania, a jedynie wyjątkowo w relacji odwrotnej. Powyższe okazuje się szczególnie dotkliwe dla osób dotkniętych niepełnosprawnością manualną, które o ile w postępowaniu cywilnym czy administracyjnym mogą niekiedy skorzystać z elektronicznej formy komunikacji z sądem lub organem administracji, o tyle w postępowaniu karnym, jeśli nie są w stanie przedłożyć pisma procesowego w tradycyjnej formie, zdani są wyłącznie na wsparcie innych osób. Ze względu na istniejące bariery zdrowotne i towarzyszące im obostrzenia proceduralne, osoby te nie

są w stanie efektywnie, czy według własnych preferencji i możliwości - samodzielnie, skorzystać ze swoich praw i wywiązać się z obowiązków procesowych w postępowaniu karnym.

Zadośćuczynienie poniższym postulatom, ma tym większy wydźwięk, iż znajdzie również zastosowanie w innych postępowaniach, do których odpowiednie zastosowanie mają regulacje procedury karnej, a więc także w obszarze postępowań dyscyplinarnych, których m.in. dotyczą skargi napływające do mojego Biura.

Umożliwienie osobom nieporadnym elektronicznej komunikacji z organami wymiaru sprawiedliwości wpisuje się w pokonywanie barier cyfrowych oraz informacyjno – komunikacyjnych, stwarzając realne warunki dostępności, do której są zobowiązane podmioty publiczne na podstawie ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2024 r., poz. 1411 z późn. zm.). Podmiotem publicznym w rozumieniu art. 3 pkt 1 ww. ustawy są przede wszystkim jednostki sektora finansów publicznych, do których w rozumieniu art. 9 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2024 r. poz. 1530, z późn. zm.) należą organy władzy publicznej, w tym organy administracji rządowej, organy kontroli państwowej i ochrony prawa oraz sądy i trybunały.

Brak zmian w tym zakresie niewątpliwie nie służy poszanowaniu godności osób nieporadnych, w szczególności ze względu na zdrowie i wiek, wspieraniu procesów aktywizacji oraz wzmacnianiu społecznej akceptacji. Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał na to już wcześniej uwagę w raporcie „Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości - analiza i zalecenia”, przygotowanym na podstawie badań „Dostępność wymiaru sprawiedliwości dla osób z niepełnosprawnościami”, przeprowadzonym na zlecenie RPO VII kadencji¹. Wyniki tych badań na podstawie doświadczeń osób z niepełnosprawnościami z wymiarem sprawiedliwości wskazywały na wiele nierozwiązanych dotychczas problemów i utrudnień, a konkluzje te niestety nie straciły w dużej mierze na aktualności. Można tu mówić o barierach w toku postępowania, poczynwszy od postrzegania osób z niepełnosprawnościami jako niewiarygodnych i niesamodzielnych, co ma niekiedy bezpośredni i negatywny wpływ na treść rozstrzygnięcia. Do refleksji powinny skłonić nadal istniejące bariery komunikacyjne z sądem, trudności z dostępem do tłumaczy czy niewiedza i brak doświadczenia osób biorących udział w czynnościach z udziałem osób z niepełnosprawnościami. Osoby te nieustannie spotykają się z szeroko rozumianymi

1

<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Dost%C4%99p%20os%C3%B3b%20z%20niepe%C5%82nosprawno%C5%9Bciami%20do%20wymiaru%20sprawiedliwo%C5%9Bci.pdf> (dostęp: 27.08.2025 r.).

trudnościami natury administracyjnej, w tym: dostępem do informacji, niedostosowaniem dokumentacji dla osób z niepełnosprawnościami, utrudnieniami architektonicznymi i przestrzennymi budynków. W tym miejscu jednak szczególną uwagę chciałbym zwrócić na niewykorzystany potencjał cyfryzacji w wymiarze sprawiedliwości, która mogłaby znacząco poprawić sytuację osób z niepełnosprawnościami, a także każdego uczestnika postępowania karnego, wykazującego się nieporadnością fizyczną czy psychiczną.

1. Osoby nieporadne, czy to ze względu na stan zdrowia, podeszły wiek czy inną trwałą lub przemijającą niepełnosprawność są podmiotem mojego szczególnego zainteresowania i troski w dążeniu, aby organy władzy publicznej zapewniły im warunki do korzystania z przestrzeni publicznej, w tym dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Prawa tych osób zostały m.in. zagwarantowane w art. 68 ust. 3 Konstytucji RP², wskazującym, iż: „władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku”, czy tak samo w art. 69 Konstytucji RP, który stanowi: „osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej”. Nadto, w kontekście osób z niepełnosprawnościami jako Rzecznik Praw Obywatelskich, na podstawie art. 33 ust. 2 KPON³ jestem zobowiązany zapewnić niezależny mechanizm popierania, ochrony i monitorowania wdrażania tej konwencji, także w obszarze realizacji art. 12 i 13 KPON, które odnoszą się do równości wobec prawa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Jakakolwiek psychofizyczna atypowość tej grupy osób, szczególnie naraża ich na dyskryminację, więc w konfrontacji z organami państwa, nie może ich usprawiedliwiać bierność w zakresie minimalizowania barier, prowadząca w konsekwencji do ekskluzji społecznej, marginalizowania praw lub nierównego dostępu do nich⁴. Do takich konkluzji dochodzi również Komitet do spraw Praw Osób z Niepełnosprawnościami w uwagach

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.; dalej: Konstytucja RP).

³ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169 z późn. zm.; dalej: KPON).

⁴ Por. A. Nowak, *Zasada równości w Konstytucji RP a status osoby niepełnosprawnej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2011, nr 12, s. 103; G. Krawiec, *Prawa osób niepełnosprawnych w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] *Urzeczywistnianie idei humanizmu w kontekście zagwarantowania podstawowych praw osobom z niepełnosprawnościami*, red. M. Borski, OW Humanitas, Sosnowiec 2017, s. 55; idem, *Wsparcie osób z niepełnosprawnością w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich – aktualne problemy*, „Studia Prawnicze” 2020, nr 1, s. 21-32.

z dnia z 18 września 2018 r. dotyczących wstępnego sprawozdania Polski⁵, w szczególności w zakresie art. 13 KPON, gdzie zwraca uwagę na konieczność zwiększenia przez Polskę dostępu osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości poprzez ułatwienie załatwiania spraw w sądzie, na policji, czy w prokuraturze. Są to bariery, o których wyraźnie stanowią powyższe uwagi instytucji ONZ, a które przecież nieustannie przebrzmiewają także w skargach kierowanych do mojego Biura.

2. W postępowaniu karnym brak normatywnej definicji osób nieporadnych, choć ustawa kilkakrotnie o tej kategorii wspomina, nie zawsze konsekwentnie używając albo egzemplifikacji dwóch przykładowych przyczyn nieporadności: zdrowia i wieku (art. 16 § 3 i art. 51 § 3 k.p.k.⁶), albo traktując je jako jedyne i wyłączne (art. 300 § 3a i 4 i art. 607l 3b i 4 k.p.k.). Stan zdrowia należy tu interpretować *in genere* w kontekście stanu psychosomatycznego jednostki, zarówno zdrowia fizycznego, jak i psychicznego, a więc pod kątem wystąpienia schorzeń fizycznych (somatycznych) i zaburzeń psychicznych, albo wystąpienia obu tych postaci jednocześnie, o zróżnicowanym charakterze⁷. Doktryna karnoprocesowa dla zobrazowania nieporadności posługuje się pojęciem „nieumiejętności radzenia sobie w sprawach życiowych, skutkującej korzystaniem z pieczy i wchodzącej w jej zakres pomocy innej osoby”⁸, gdyż według terminologii słownikowej nieporadny, to „taki, który nie daje sobie z czymś rady, jest niezdarny, nieudolny”⁹. Osoba nieporadna, jeśli nie cierpi na jakiegokolwiek schorzenie uniemożliwiające stawienictwo na rozprawie i składanie zeznań, nie musi być też ubezwłasnowolniona, ale może zdradzać cechy procesu otępiennego, zaburzenia pamięci - szczególnie świeżej - upośledzenia zdolności do samodzielnego i w pełni świadomego wyrażania woli i podejmowania decyzji w ważnych sprawach, trudności w przypominaniu, tendencje do konfabulacji¹⁰. Osoby nieporadne z pewnością nie stanowią grupy jednorodnej co do potrzeb, a każda z tych osób wymaga innej,

⁵ Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych - Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych (dostęp: 14.08.2025 r.).

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.; dalej: k.p.k.).

⁷ Por. M. Burdzik, *Ochrona interesów pokrzywdzonego z zaburzeniami psychicznymi na gruncie polskiej procedury karnej (uwagi w kontekście pełnomocnictwa obligatoryjnego)*, PiP 2022, nr 12, s. 116-132; A. Siostrzonek-Sergiel, *Niektóre zagadnienia udziału pokrzywdzonego z zaburzeniami psychicznymi w postępowaniu karnym*, „Palestra” 2005, nr 1-2, s. 30.

⁸ J. Zagrobnik, M. Burdzik [w:] S. Głogowska, J. Karaźniewicz, M. Klejnowska, N. Majda, I. Palka, K. Sychta, K. Żyła, J. Zagrobnik, M. Burdzik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, art. 51.

⁹ H. Zgółkowska (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 24, Poznań 1999, s. 28.

¹⁰ Wyrok SA w Katowicach z 23.11.2017 r., II AKa 500/17, LEX nr 2441512.

zintensyfikowanej pomocy i gwarancji ze strony państwa, aby mogła uczestniczyć w realizacji swoich praw i wolności na równi z innymi członkami społeczeństwa.

3. Niezależnie od desygnatu pojęcia nieporadności, większość cytowanych przepisów regulacji karnoprocesowej traktuje o osobach nieporadnych w kontekście obowiązków informacyjnych organu procesowego, najszerszej w tym kontekście zakreślając katalog uprawnionych, poczynsz od nieporadnych uczestników, przez oskarżonych, pokrzywdzonych i świadków (art. 16 § 3 k.p.k.). Jeśli zaś spojrzeć na pozostałą ofertę ustawodawcy wobec tej kategorii osób, ogranicza się ona wyłącznie do zapewnienia reprezentacji w osobie tzw. faktycznego opiekuna (art. 51 § 3 k.p.k.), i to w dodatku wyłącznie wobec pokrzywdzonych (co na etapie sądowym wyklucza oskarżyciela posiłkowego czy nieporadnego świadka, który może wyznaczyć dopiero pełnomocnika do reprezentacji swoich interesów). Dość wspomnieć, że nie ma normatywnego obowiązku ustanowienia w postępowaniu karnym kuratora dla osoby nieporadnej z uwagi na stan zdrowia, a przepis daje jedynie taką możliwość, inaczej niż na gruncie unormowania z art. 51 § 2 k.p.k. odnoszącego się do osób ubezwłasnowolnionych. Trzeba w końcu pamiętać, że tzw. opiekun faktyczny, o którym mowa w art. 51 § 3 k.p.k. nie będzie też wyposażony w te same uprawnienia, co ustanowiony pełnomocnik czy kurator¹¹. Nieporadny pokrzywdzony korzysta bowiem z pełnej zdolności do czynności procesowych, może samodzielnie realizować przysługujące mu prawa, choć z racji wieku czy stanu zdrowia nie jest do tego zdolny. Jak słusznie zauważa się w doktrynie, brak jest przy tym instrumentów karnoprocesowych pozwalających na wyłączenie od udziału w sprawie opiekuna faktycznego nieporadnego pokrzywdzonego, który nie wypełnia swojej procesowej roli w sposób należyty, co stawia takiego pokrzywdzonego w sytuacji zgoła niekorzystnej, przy braku możliwości podejmowania samodzielnie aktywności procesowej na odległość, a więc drogą elektroniczną¹². Innym odblaskiem uwzględnienia nieporadności fizycznej lub psychicznej w postępowaniu karnym jest katalog okoliczności upoważniających oskarżonego do obrony obligatoryjnej w rozumieniu art. 79 § 1 i 2 k.p.k. i możliwość skorzystania z pomocy tłumacza (art. 72 § 1 k.p.k.). Można także wskazać na istniejące uproszczenia względem stawiennictwa, gdzie stosownie do treści art. 177 § 2 k.p.k. świadka, który nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, kalectwa lub innej niedającej się pokonać przeszkody, można przesłuchać w miejscu jego pobytu. Tak samo należy traktować uproszczenie na etapie czynności procesowych, opisane w art.

¹¹ Wyrok SA w Katowicach z 23.11.2017 r., II AKa 500/17, LEX nr 2441512.

¹² M. Burdzik, 3.1.4. *Wyłączenie od dalszego udziału w sprawie opiekuna faktycznego* [w:] *Osoba z zaburzeniami psychicznymi jako uczestnik procesu karnego*, Warszawa 2025.

119 § 2 k.p.k., umożliwiające, aby za osobę, która nie może się podpisać, podpis złożyła osoba przez nią upoważniona, ze wskazaniem przyczyny. Nie można jednak zignorować, że zasada dostępności skłania, aby równość wobec prawa podmiotów dotkniętych jakąkolwiek nieporadnością (fizyczną czy psychiczną) miała charakter efektywny i praktyczny, a więc wyrażała się w konkretnych udogodnieniach uwzględniających ich niepełnosprawność, także na etapie samodzielnego dokonywania przez nich czynności procesowych. *De lege lata* niewiele jest rozwiązań, które konkretyzują powyższe założenia w płaszczyźnie procedury karnej. Z pewnością, jednym z nierozwiązanych problemów w dostępie tych osób do wymiaru sprawiedliwości jest kwestia możliwości skorzystania z optymalnej dla nich, zwłaszcza przy niepełnosprawności manualnej - elektronicznej formy komunikacji z organem procesowym. Przepisy, które uwzględniają prawa osób nieporadnych, mają nie tylko stwarzać warunki do należytej ich reprezentacji, ale również uwzględniać wykorzystanie ich potencjału oraz najpełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym i prowadzeniu samodzielnego, niezależnego życia.

Wprawdzie art. 119 § 2 k.p.k. stwarza osobie, która nie może się podpisać możliwość, aby jej pismo podpisała osoba przez nią upoważniona, ze wskazaniem przyczyny złożenia swego podpisu, która może być zarówno trwała jak i przemijająca. Niemniej, jest to rozwiązanie, które nadal nie uwzględnia podstawowych zasad wyrażonych w art. 3 li. a, c i f KPON, tj. poszanowania przyrodzonej godności, autonomii osoby, **w tym swobody dokonywania własnych wyborów, a także poszanowania niezależności osoby niepełnosprawnej, pełnego i skutecznego uczestnictwa w społeczeństwie i integracji społecznej oraz dostępności**. Każda bariera, której państwo nie podejmuje się usunąć, w sposób nieakceptowalny i szkodliwy utrwała w oczach osoby niepełnosprawnej jej własne dysfunkcje, uniemożliwia pełne i skuteczne uczestnictwo w życiu społecznym, na równych warunkach z innymi osobami. Jak się bowiem okazuje, tak samo jak osoby niepełnosprawne, tak również osoby w podeszłym wieku w dalszym ciągu napotykają na bariery w udziale w życiu społecznym jako równoprawni członkowie społeczeństwa oraz doświadczają naruszania ich praw człowieka, co razi tym bardziej, że wymagają tym intensywniejszego wsparcia, zmiany warunków środowiskowych i postaw ludzkich. Organy państwa nie mogą zlekceważyć podjętych zobowiązań, w tym podejmowania odpowiednich środków w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy wykonywaniu zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych (art. 12 ust. 3 KPON), a zatem także skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości w rozumieniu art. 13 ust. 1 KPON, a więc na równych zasadach z innymi osobami, w

tym poprzez zapewnienie dostosowań proceduralnych i dostosowań odpowiednio do ich zdrowia i wieku, w celu ułatwienia pełnienia efektywnej roli bezpośrednich i pośrednich uczestników, w tym w charakterze świadków, we wszelkich postępowaniach prawnych, włącznie ze śledztwem i innymi formami postępowania przygotowawczego.

4. Obecne regulacje procesowe wymagają na podstawie art. 119 § 1 pkt 4 k.p.k., aby każde pismo procesowe wśród wielu innych wymogów formalnych zawierało również podpis składającego pismo. W obowiązującym ustawodawstwie nie ma wyraźnego wskazania, jaka ma być treść podpisu i w jaki sposób powinien on być wykonany. Orzecznictwo wyprowadza jednak wnioski o własnoręczności podpisu z zasad wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej, które nakazują uznać, że w świetle art. 119 § 1 pkt 4 k.p.k. chodzi o własnoręczny, oryginalny podpis składającego pismo. Jak dalej stanowi art. 428 § 1 k.p.k., środek odwoławczy jako kwalifikowane pismo procesowe wnosi się **na piśmie** do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie. Warto przy tym dodać, że przepis ten na zasadzie art. 518 i 539f k.p.k. ma również zastosowanie w postępowaniach nadzwyczajnoskargowych. Orzecznictwo sądowe konsekwentnie stoi na stanowisku, że nie wywołuje skutku procesowego w postaci wniesienia środka odwoławczego oświadczenie procesowe strony przesłane w formie dokumentu elektronicznego, albowiem w procedurze karnej taka forma czynności procesowej nie jest przewidziana. Z treści art. 428 § 1 k.p.k. wynika, że środek odwoławczy składa się na piśmie, a tylko do pism procesowych ma zaś zastosowanie art. 120 § 1 k.p.k. Jeżeli więc, strona lub jej przedstawiciel procesowy złoży środek odwoławczy w formie dokumentu elektronicznego, to brak podstaw do wezwania w trybie tego przepisu do uzupełnienia braku formy pisemnej. Inna forma niż przewidziana w przepisach procedury karnej, nie może zostać uznana za równoznaczną z wniesieniem środka odwoławczego¹³. Nie można *de lege lata* uznać, że pismo zostało podpisane, jeżeli zostało nadane za pośrednictwem urzędnika służącego do komunikowania się na odległość¹⁴. Zwrot "podpisać się" to tyle, co "nadać ważność jakiemuś dokumentowi przez napisanie na nim swojego nazwiska"¹⁵. Za przyjęciem wymogu własnoręczności podpisu podaje się również jako argument brzmienie art. 119 § 2 k.p.k., który dopuszcza możliwość podpisania pisma przez osobę trzecią, czyniąc to właśnie w sytuacji, gdy osoba składająca pismo sama nie może się podpisać. Wreszcie, zgodnie z wykładnią systemową pojęcia "podpis"

¹³ Postanowienia SN z: 29.03.2023 r., III KZ 7/23, LEX nr 3562804; 26.03.2009 r., I KZP 39/08, LEX nr 486176.

¹⁴ Postanowienie SN z 14.05.2020 r., III KZ 20/20, LEX nr 3175584.

¹⁵ S. Dubisz, red., *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, t. III, s. 566-567.

przemawiają odpowiednie unormowania procedury cywilnej, sięgające z kolei do przepisów prawa cywilnego materialnego, w tym literalnego brzmienia art. 78 § 1 k.c.¹⁶, który *expressis verbis* posługuje się określeniem "własnoręcznego" podpisu w odniesieniu do oświadczeń woli składanych w formie pisemnej¹⁷. Podpis jako odrębny znak graficzny, indywidualny (utrudniający podrobienie) daje gwarancję autentyczności oświadczenia woli i identyfikacji składającego pismo, zapewnia również bezpieczeństwo, pozwalając odróżnić projekt oświadczenia woli od jego ostatecznie zaakceptowanego kształtu¹⁸. Z podpisem łączy się zatem autentyczność dokumentu i zgodność jego treści z wolą osoby podpisującej taki dokument - podpis pełni zatem funkcję identyfikującą i jednocześnie stanowi potwierdzenie dokumentu¹⁹. Szczególnie zaś pismo wyrażające żądanie przeprowadzenia kontroli odwoławczej zapadłego rozstrzygnięcia ma istotne znaczenie, zarówno dla samego biegu procesu, jak i interesu autora tego pisma. Formę takiego "uwierzytelnienia" wniesionego środka odwoławczego i potwierdzenie aktualności woli wyraża według aktualnego orzecznictwa wyłącznie własnoręczny podpis²⁰.

5. W obecnym stanie normatywnym, podpisu własnoręcznego na piśmie procesowym nie można zastąpić, nie tylko podpisem sporządzonym na maszynie (jak np. w wypadku sporządzenia dokumentu techniką komputerową czy też nadania go telegramem), ale też żadnym innym podpisem mechanicznym, np. faksymile, bądź kserograficzną odbitką własnego podpisu. Jak podaje się, nawet najwierniejsze, a wręcz idealne odwzorowanie podpisu za pomocą pieczęci, kliszy fotograficznej, czy też metodą kserografii (elektrofotograficzną) nie zmienia faktu, że taki podpis stanowi kopię podpisu oryginalnego, co powoduje, iż nie da się stwierdzić, czy jest podpisem niezaprzeczalnie własnoręcznym, a więc takim, który pochodzi od osoby składającej pismo procesowe, i takim, który rzeczywiście został złożony przez tę osobę w piśmie

¹⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071; dalej: k.c.).

¹⁷ K. Piasecki red., *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2006, t. I, s. 508-511; A. Zieliński red., *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2005, t. I, s. 385; H. Ciepla i inni, *Kodeks cywilny, Praktyczny komentarz z orzecznictwem*, Warszawa 2005, t. I, s. 206-207.

¹⁸ K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 39-40; A. Jędrzejewska, *Pisemna forma oświadczenia woli a automatyzacja obrotu prawnego*, PiP 1993, z. 1, s. 70.

¹⁹ Postanowienie SN z 22.09.2011 r., IV KK 222/11, LEX nr 1663724.

²⁰ Uchwała SN z 20.12.2006 r., I KZP 29/06, LEX nr 204974.

procesowym i zgodnie z jej wolą²¹. Jak podaje dalej orzecznictwo, główny akcent należy położyć na indywidualność autora podpisu, stąd nie musi spełniać waloru czytelności, zaś o samej prawidłowości podpisu powinna rozstrzygać w każdym przypadku identyfikowalność autora z uwagi na swoiste, powtarzalne cechy złożonego przez niego zestawu znaków pisarskich²². W tym sensie, nawet tzw. parafa pod orzeczeniami uznawana jest za podpis, tylko złożony w formie skrótowej. Jak podaje na tę okoliczność judykatura, najważniejsze jest tylko to, czy podpisujący nadawał mu charakter podpisu (*animus signandi*). Oznacza to zatem, iż nawet samo znaczenie terminu „podpis” ewoluuje, co na przykładzie parafy prowadzi do niemal akceptacji znaków graficznych czy jakichkolwiek symboli graficznych²³. Powyższe tym bardziej powinno uzmysławiać potrzebę zaakceptowania w pismach stron procesowych formy elektronicznej, opatrzonej podpisem elektronicznym. Jeśli bowiem w podpisie chodzi o weryfikację autentyczności i identyfikacji osoby podpisującej oraz możliwość przyjęcia, że osoba ta zna treść dokumentu, który podpisuje, to dodatkowe zabezpieczenia, jakie gwarantują podpisy elektroniczne, są wystarczającym remedium na dotychczas zgłaszaną nieufność wobec tej formy sygnowania pism procesowych przez strony. Jeśli orzecznictwo skłania się jednocześnie do stanowiska, iż podpis nie musi być w pełni czytelny i wyrażać co najmniej nazwiska w pełnym brzmieniu, a jedynie umożliwiać identyfikację autora – także w formie parafy²⁴, to tym bardziej za cechy indywidualne i powtarzalne, odzwierciedlające cechy charakterystyczne dla osoby, która go składa – należy uznać warunki bezpieczeństwa, jakie stawia się dla właścicieli podpisu elektronicznego. Do podobnych konkluzji doprowadza analiza orzecznictwa w kontekście formy doręczenia pisma procesowego faksem. Obecnie samo przesłanie telefaksem dokumentu zawierającego oświadczenie woli, na którym był złożony

²¹ Uchwała SN z 20.12.2006 r., I KZP 29/06, OSNKW 2007, nr 1, poz. 1; postanowienie SN z 3.03.2020 r., III KZ 8/20, LEX nr 3169296 wraz z aprobującą glosą (W. Niemiec, *Niedopuszczalność zdalnego składania środków zaskarżenia w procedurze karnej. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 2022 r.*, IV KZ 9/22, OSP 2024, nr 7-8, s. 55). Zob. też: T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Kraków 2005, s. 344; P. Hofmański, red., *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Warszawa 2004, t. I, s. 577. Por. orzeczenia Sądu Najwyższego: 17.04.1967 r., II PZ 22/67, LEX nr 6142; 23.07.1998 r., III CKN 482/ 98, LEX nr 50698; 24.01.2005 r., III UZ 20/04, LEX nr 153645.

²² Postanowienie SN z 22.09.2011 r., IV KK 222/11, LEX nr 1663724 wraz z częściowo aprobującą glosą: K. Woźniewski, *Podpis pod decyzją procesową. Glosa do wyroku SN z dnia 6 listopada 2012 r.*, V KK 220/12, GSP-Prz.Orz. 2013, nr 2, s. 89-94. Por. wyrok SN z 6.03.2014 r., IV KK 327/13, LEX nr 1466518 wraz z krytyczną glosą (A. Bojańczyk, *Podpis w postępowaniu karnym. Glosa do wyroku SN z dnia 6 marca 2014 r.*, IV KK 327/13, GSP-Prz.Orz. 2016, nr 2, s. 47-55).

²³ Szeroko analizę leksykograficzną terminu „podpis”, poczynsz od k.p.k. z 1928 r. przeprowadził A. Bojańczyk (idem, *Podpis w postępowaniu karnym. Glosa do wyroku SN z dnia 6 marca 2014 r.*, IV KK 327/13, GSP-Prz.Orz. 2016, nr 2, s. 47-55).

²⁴ Wyrok SN z 6.03.2014 r., IV KK 327/13, LEX nr 1466518. Zob. też: postanowienia SN z: 11.06.2021 r., III KK 123/21, LEX nr 3347059; z 26.09.2022 r., II KK 328/22, LEX nr 3488938.

własnoręczny podpis, nie spełnia warunku podpisu własnoręcznego²⁵. Czym innym jest bowiem okoliczność, iż środek odwoławczy może być wniesiony za pomocą telefaksu, ale skuteczność tego pisma procesowego warunkuje uzupełnienie wymogu formalnego, polegającego na złożeniu na nim własnoręcznego podpisu przez wnoszącego środek²⁶. Jak podaje orzecznictwo w kontekście art. 428 § 1 k.p.k., jest to przepis, który przewidując wyłączność pisemnej formy wnoszonego środka odwoławczego, stanowi wyjątek od reguły wyrażonej w art. 116 k.p.k. Żaden z przepisów nie stawia wymagań szczególnych co do tej formy składanego oświadczenia procesowego, co za tym idzie, każdy tekst napisany ręcznie czy maszynowo (pismem "komputerowym"), spełnia wymóg wniesienia środka odwoławczego na piśmie. Powyższe przemawia za tym, że bez znaczenia pozostaje sposób, w jaki owo oświadczenie woli zostanie przelane na papier, a środek odwoławczy przesłany do organu procesowego w postaci faksu (odbitki pisma pochodzącej z odbiorczego urządzenia telefaksowego) spełnia warunek wskazany w art. 428 § 1 k.p.k., a wniesienie tego środka w opisywanej postaci jest prawnie skuteczne²⁷. Słuszność tak wyrażonego poglądu w orzecznictwie nie może przesłaniać faktu, iż możliwość wykorzystania podpisu elektronicznego nie rodzi tożsamych zastrzeżeń jak ostrożność co do utożsamiania podpisu oryginalnego z jego wierną kopią faksową czy ksero, gdyż te ostatnie formy nie stwarzają komplikacji z punktu widzenia technicznego przetworzenia²⁸.

6. Niewątpliwie rozwój technologiczny i brak wykorzystania instrumentów elektronicznych w procesie karnym był od dawna zachętą do wyrażania w piśmiennictwie procesowym tendencji do *interpretatio extensiva* obowiązujących regulacji, tak aby strony i inni uczestnicy postępowania karnego mogli wnosić pisma do sądu drogą elektroniczną. Jeden z takich poglądów²⁹ opiera się na założeniu, iż podmiot uprawniony, który wniósł środek odwoławczy za pomocą np. poczty elektronicznej lub telefaksu, powinien zostać wezwany do uzupełnienia braków formalnych przez organ procesowy, w takim przypadku do złożenia własnoręcznego podpisu. Z tej racji próbuje się przełamać kierunek orzecznictwa, uznający, że pismo

²⁵ Pogląd ugruntowany w orzecznictwie, nie tylko polskiej procedury karnej: uchwała SN z 2.10.2002 r., III PZP 17/02, LEX nr 55428.

²⁶ Taką możliwość dopuszczała również kodyfikacja z 1928 r. Por. S. Popower, M. Hauswirt (w:) *Encyklopedia podręczna prawa karnego*, (red.) W. Makowski, t. 1, Warszawa 1938, s. 235.

²⁷ Uchwała SN z 20.12.2006 r., I KZP 29/06, LEX nr 204974.

²⁸ Por. K. Woźniewski, *Elektroniczne nośniki informacji w procesie karnym. Glosa do uchwały SN z dnia 20 grudnia 2006 r.*, I KZP 29/06, GSP-Prz.Orz. 2007, nr 4, s. 149-158.

²⁹ S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Tom IV. Komentarz do art. 425–467*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, LEX 2021, art. 428, teza 6.

wniesione w formie nieprzewidzianej procesowo w art. 116 k.p.k. nie jest pismem procesowym, a więc nie podlega procedurze uzupełnienia braków na podstawie art. 120 k.p.k. jako pismo bezskuteczne³⁰. Dostrzega się również normatywną możliwość sporządzenia przez stronę środka odwoławczego, jego własnoręczne podpisanie i utrwalenie tego środka w formie elektronicznej w postaci zapisanego i sfotografowanego lub zeskanowanego pliku oraz załączenie takiego pliku do maila wysłanego pocztą elektroniczną na adres organu procesowego, co dalej powinno skłonić sąd do wydruku stanowiącego materialny substrat zaskarżenia, następnie poddanego kontroli formalnej lub zaniechaniu wzywania strony do usuwania braku formalnego, w razie braku dostrzeżenia znaczących różnic w porównaniu z podpisem złożonym tradycyjnie na formie papierowej. Jeśli zaś pojawią się na dalszym etapie wątpliwości lub wręcz zakwestionowanie autorstwa, choćby przez stronę widniejącą jako autor pisma procesowego, istnieje możliwość pozostawienia pisma bez rozpoznania³¹.

7. Z pewnością dodatkowego argumentu dostarczają regulacje, wprowadzone w ostatnich latach, które umożliwiają na zasadzie art. 133a k.p.k. dokonywanie przez sąd doręczeń pism procesowych lub innych pism prokuratorowi, obrońcy i pełnomocnikowi będącemu adwokatem lub radcą prawnym, Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, przez umieszczenie ich treści w portalu informacyjnym, o którym mowa w art. 53e § 1 p.u.s.p.³² w sposób umożliwiający uzyskanie przez nadawcę i odbiorcę dokumentu potwierdzającego doręczenie. Nadal nie dotyczy to pism, które podlegają doręczeniu wraz z odpisami pism procesowych stron lub innymi dokumentami nie pochodzącymi od sądu lub sytuacji, gdy dokonanie doręczenia w taki sposób jest niemożliwe ze względu na charakter tego pisma, w szczególności, jeżeli zachodzi potrzeba wydania stronie uwierzytelnionego odpisu orzeczenia. Słusznie podkreśla się na tę okoliczność, iż istnieje możliwość wykorzystania już dostępnych

³⁰ Postanowienie SN z 26.03.2009 r., I KZP 39/08, OSNKW 2009, nr 5, poz. 36 wraz z głosą krytyczną: A. Lach, *Glosa do postanowienia SN z dnia 26 marca 2009 r., I KZP 39/08*, LEX/el. 2009. Por. też postanowienie SA w Krakowie z 16.01.2014 r., II AKz 8/04, KZS 2014/1, poz. 72. W świetle tych postanowień, nie wywołuje skutku procesowego w postaci wniesienia środka odwoławczego oświadczenie procesowe strony, przesłane w formie dokumentu elektronicznego jak brak o charakterze pierwotnym, nieusuwalny brak skuteczności, spowodowany użyciem nieautoryzowanej techniki. Podobnie na gruncie procedury cywilnej: uchwała SN z 23.05.2012 r., III CZP 9/12, OSNC 2012, nr 11, poz. 128 wraz z głosą częściowo krytyczną: N. Wójcik-Krokowska, *Wnoszenie środków odwoławczych drogą elektroniczną. Glosa do uchwały SN z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 9/12*, Glosa 2015, nr 2, s. 42-47.

³¹ S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, art. 428, teza 7. Por. A. Sakowicz, K. Boratyńska, P. Czarnecki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis 2023, art. 428, teza 3.

³² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 z późn. zm.; dalej: p.u.s.p.).

narzędzi informatycznych, w tym uregulowanego trybu odtwarzania danych na nich zawartych, a także sposobu ich przetwarzania czy zabezpieczania i rozszerzenie tej formy komunikacji na innych uczestników postępowania karnego, niewymienionych w art. 133a § 1 k.p.k.³³. Warto także wspomnieć o możliwości użycia telefaksu czy poczty elektronicznej w relacjach między organem procesowym a uczestnikiem procesu (art. 132 § 3 k.p.k.) albo między organami procesowymi, o ile przyspieszy to komunikację (w tym przekazywanie dokumentów) między nimi (art. 299a § 2 k.p.k.), albo w kontekście określonych pism procesowych, jeżeli okoliczności wskazują na konieczność natychmiastowego podjęcia obrony, co zgodnie z art. 81a § 3 pkt 1 k.p.k. dotyczy wniosku o wyznaczenie obrońcy oraz innych dokumentów niezbędnych do rozpoznania wniosku.

8. Problem braku możliwości opatrzenia pisma procesowego podpisem elektronicznym zyskał szczególnie na wadze z momentem wejścia w życie ustawy z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym³⁴, tu zwłaszcza w kontekście art. 5 ust. 2 tego aktu, który wprowadzał tzw. zasadę równoważności. Oznacza ona, iż dokument w postaci elektronicznej, opatrzony bezpiecznym podpisem elektronicznym złożonym na podstawie ważnego kwalifikowanego certyfikatu, wywołuje te same skutki prawne co dokument opatrzony podpisem własnoręcznym, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Od początku wprowadzenia tych przepisów, podnoszono w doktrynie, iż kwestia zastosowania podpisu elektronicznego dotyczy nie tylko czynności prawnych, ale również pism procesowych, zaś wszelkie ograniczenia w zastąpieniu dokumentów tradycyjnych dokumentami podpisanymi bezpiecznym podpisem elektronicznym mogą wynikać z przepisów szczególnych, bądź z faktu braku odpowiednich regulacji szczególnych³⁵. Z racji, iż nie uległy w tym zakresie zmianie unormowania zawarte w przepisach procedury karnej (w przeciwieństwie do zmian wprowadzonych w procedurze cywilnej – art. 125 § 21 k.p.c.³⁶ oraz administracyjnej

³³ W. Niemiec, *Niedopuszczalność zdalnego składania środków zaskarżenia w procedurze karnej. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 2022 r., IV KZ 9/22*, OSP 2024, nr 7-8, s. 55.

³⁴ (Dz.U. nr 130, poz. 1450; dalej: u.p.e.). Ustawa została wprawdzie uchylona, a kwestie związane z elektroniczną identyfikacją reguluje obecnie ustawa z 5.09.2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (Dz.U. z 2021 r. poz. 1797 ze zm.).

³⁵ R. Podpłóński, P. Popis, *Podpis elektroniczny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 167-169; J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie prawnym*, Warszawa 2007, s. 269 i n.; J. Rzymowski, M. Kamiński, *Podpis elektroniczny. Komentarz*, Łódź 2002, s. 19-21.

³⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.; dalej: k.p.c.)

art. 63 § 3a k.p.a.³⁷), kwestia powyższa czeka na rozwiązanie. Jak podkreślił to SN w swoich judykatach, przepisy procedury karnej, tak z uwagi na ich funkcje gwarancyjne, jak i zabezpieczenie pewności obrotu prawnego, nie przewidują dowolności ani w doręczaniu pism procesowych przez organy postępowania, ani w ich wnoszeniu przez uprawnione osoby. Wykorzystanie elektronicznej formy doręczenia pisma nie zależy zatem od uznania uczestników procesu, lecz ma zastosowanie jedynie w wypadkach przewidzianych w ustawie³⁸. Ustawa została wprawdzie uchylona, a kwestie związane z elektroniczną identyfikacją reguluje obecnie ustawa z 5.09.2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej³⁹. Niemniej, brak wprowadzenia zawartych w niej rozwiązań na gruncie procesu karnego, odnoszących się do elektronicznej postaci dokumentów procesowych, opatrywania dokumentów podpisami elektronicznymi czy dopuszczających składanie pism procesowych drogą elektroniczną, nie pozwala sądzić, aby strony mogły skorzystać z tych dobrodziejstw. Nie można nie zauważyć, iż procedura cywilna czy postępowanie administracyjne w rozwiązaniach tych poszły znacznie dalej, a więc tym bardziej powinno to uzmysławiać potrzebę uzgodnienia tych samych gwarancji w systemie poszczególnych procedur. Dostrzegam, iż problematykę doręczeń elektronicznych reguluje obecnie ustawa z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych⁴⁰, a za szczególnie relewantne dla podjętych rozważań należy uznać zmiany w k.p.k., które ta ustawa wprowadza w art. 82, przewidując modyfikacje w treści m.in. art. 116, 119, 120 k.p.k. Niezależnie od treści normatywnej tych zmian, trzeba zastrzec, że pierwotne *vacatio legis* jest bardzo długie, zważywszy, iż sięga 1.10.2029 r. Ustawa z dnia 9 lipca 2025 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1178) w zakresie art. 116a, 119a, 124a i 422 § 1b k.p.k. wejdzie w życie w dniu 1 marca 2026 r. (druk sejmowy nr 1264⁴¹), niemniej, jej wejście w życie nadal nie zmienia w pożądanym kierunku sytuacji osób nieporadnych, w tym osób z niepełnosprawnościami. Wprowadzane ustawą zmiany zmierzają przede wszystkim do uruchomienia dwustronnej komunikacji elektronicznej pomiędzy stronami i sądami powszechnymi w zakresie spraw prowadzonych w postępowaniu karnym i postępowaniu wykroczeniowym, w wyniku poszerzenia możliwości portalu informacyjnego, o którym mowa w art. 53e § 1 u.p.u.p, w tym wprowadzeniu regulacji dotyczącej możliwości doręczania przez sąd orzeczeń i zarządzeń przez umieszczenie ich treści w portalu

³⁷ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572 z późn. zm.; dalej: k.p.a.).

³⁸ Zarządzenie SN z 26.01.2012 r., III KZ 93/11, LEX nr 1129054.

³⁹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1797 ze zm.

⁴⁰ Dz.U. z 2023 r. poz. 285 ze zm.

⁴¹ <https://www.sejm.gov.pl/Sejm10.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1264> (dostęp: 21.08.2025 r.).

informacyjnym, czy wprowadzeniu możliwości dokonywania przez sąd doręczeń pism procesowych i innych pism również stronie, która dokonała wyboru takiego sposobu doręczania. Ustawa wprowadza możliwości składania przez prokuratora, obrońcę lub pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym oraz przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej, za pośrednictwem portalu informacyjnego, wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku, środka odwoławczego, odpowiedzi na środek odwoławczy oraz dalsze pisma w postępowaniu odwoławczym, przy czym możliwość ta nie dotyczy wnoszenia kasacji. Nadal jest to rozwiązanie ograniczone do podmiotów fachowych, profesjonalnych pełnomocników, pozostawiające na marginesie strony, w szczególności osoby, które ze względu na jakąkolwiek nieporadność, chciałyby samodzielnie, bez ponoszenia kosztów pełnomocnictwa, skorzystać z elektronicznej formy komunikacji z organem procesowym, choćby na okoliczność sporządzania środka zaskarżenia.

Nadal zatem należy oczekiwać na wprowadzenie równoważności postaci papierowej i elektronicznej, w odniesieniu do oświadczeń, w tym wniosków stron i innych uprawnionych do wzięcia udziału w czynności procesowej poprzez przyjęcie za dopuszczalnych oświadczeń składanych elektronicznie, opatrzonych kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym, przez umieszczenie ich treści w portalu informacyjnym⁴². Jest to rozwiązanie pożądane z punktu widzenia bieżącej sytuacji osób dotkniętych nieporadnością, w szczególności ze względu na zdrowie czy wiek, aby kolejne lata nie oczekiwali na zmianę swojej sytuacji w zakresie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, obok faktycznych barier, które stwarza dla nich choćby niepełnosprawność czy podeszły wiek.

Konkluzje

W związku z powyższym poddaję uprzejmie pod rozagę prawne usankcjonowanie możliwości kierowania przez osoby nieporadne, w szczególności ze względu na zdrowie lub wiek, oświadczeń, w tym wniosków elektronicznie, opatrzonych kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym. Złożony postulat będzie wymagał modyfikacji w zakresie art. 116 k.p.k. poprzez uznanie dotychczasowej treści przepisu jako § 1 i dodanie nowego § 2 o następującym brzmieniu: „**§ 2. W przypadku, gdy osoba wymieniona w § 1 jest nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, oświadczenia, w tym wnioski do wzięcia udziału w czynności procesowej, składa również w**

⁴² A. Gryszczyńska [w:] *Doręczenia elektroniczne. Komentarz, wyd. II*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz, Warszawa 2025, art. 82.

sposób opisany w art. 116a”. Jednocześnie, zgodnie z rekomendacjami Komitetu do spraw Praw Osób z Niepełnosprawnościami ONZ pragnę zaapelować, aby do prac nad zwiększeniem dostępności do organów wymiaru sprawiedliwości zaprosić przedstawicieli różnych organizacji osób z niepełnosprawnościami, którzy podejmowane zagadnienia wzbogacą cennymi doświadczeniami. Wprowadzenie tych zmian ma również znaczenie dla całego systemu prawa, efektywności postępowania karnego i jego wizerunku jako postępowania rzetelnego, zabezpieczającego interesy procesowe osób szczególnie tej opieki państwa potrzebujących, przesądzając niekiedy wręcz o możliwości skorzystania z określonych uprawnień przez grupę podmiotów dotkniętych jakąkolwiek nieporadnością⁴³.

Mając na uwadze powyższe racje, stosownie do art. 16 ust. 2 pkt 1 u.RPO⁴⁴, zwracam się z uprzejmą prośbą o dokonanie analizy przedstawionych w wystąpieniu problemów i rozważenie zainicjowania stosownych działań legislacyjnych. Będę nadto wdzięczny za poinformowanie mnie o stanowisku Pana Ministra zajęтым w przedstawionej materii.

Z wyrazami szacunku

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

Do wiadomości:

- Pan Poseł Marek Ast Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Sejmu RP (ePUAP);
- Pan Senator Krzysztof Kwiatkowski Przewodniczący Komisji Ustawodawczej Senatu RP (ePUAP);
- Pan Łukasz Krasoń Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych (ePUAP).

⁴³ P. Kardas, *O sposobach wnoszenia pism procesowych w sytuacji ograniczenia działania organów wymiaru sprawiedliwości*, „Palestra” 2020, nr 3, s. 5.

⁴⁴ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1264 z późn. zm.; dalej: u.RPO).